

VÝZNAM PRVNÍHO OSIDLOVÁNÍ POHRANIČÍ BÝVALÉHO PLZEŇSKÉHO KRAJE

Historická usnesení jaltské a postupimské konference o vysídlení německého obyvatelstva z pohraničního území států, v nichž se provinilo proti státní existenci aktivním podílem na zničení a okupování těchto zemí, znamenalo rozsáhlé změny v osídlení celé naší republiky, zvláště pak jejích pohraničních okresů. Podle stavu k 1. květnu 1945 bylo odhadem zjištěno na území naší republiky 3,2 milionu Němců, z čehož celé 3 miliony v Českých zemích. Organizovaným odsunem byla část jich odsunuta do západního a část do východního pásma. Mnoho Němců, zvláště příslušníků armády a tzv. „národních hostů“, kteří na naše území přišli před postupující sovětskou armádou, odcházelo bez ohledu na organizovaný odsun. Osídlování pohraničních oblastí vyvolalo v naší republice velký pohyb obyvatelstva, jimž bylo zasaženo v letech 1945—1947 průměrně každoročně asi 10 % obyvatelstva, které měnilo svá bydliště.

První osídlování začalo v květnu 1945 a trvalo do roku 1947 a lze je podle časového rozpětí rozdělit na první a druhou etapu. V první etapě docházelo k největšímu pohybu, byla tudíž největší osidlovací vlna. Většinou jako první ji tvořilo zčásti to české obyvatelstvo, které bylo vyhnáno ze svých obcí (v počtu asi 1/2 milionu osob) při násilném odtržení pohraničního území od Československa v září 1938 a i později před vytvořením tzv. „protektorátu“.

Druhé, plánované osídlování nastává v roce 1953. Provádí se podle směrnic X. sjezdu KSČ a sleduje především vyrovnání hospodářských poměrů — zvláště v zemědělské výrobě — zejména bývalých krajů Karlovarského, Plzeňského a Českobudějovického. V tomto období nedocházelo již k tak velkým přesunům a prakticky počet obyvatelstva měnicího své bydliště klesl pod polovinu. Rozhodující a základní bylo však první osídlování v letech 1945 až 1947, což platí i pro pohraničí bývalého Plzeňského kraje.

Pohraniční oblasti bývalého Plzeňského kraje

Plzeňský kraj, chápaný v hranicích podle krajského zřízení z 1. ledna 1949, byl ze značné části okupován nacisty na podzim tragického roku 1938. (Mluví-li se o soudních okresech, jde o okresy před rokem 1949, mluví-li se o okresech, jde o okresy v době prvního krajského zřízení, tj. mezi 1. lednem 1949 až 1. červnem 1960.) Ze 14 plzeňských okresů byly zcela odtrženy okresy Stříbro a Tachov. Z velké části okresy Horšovský Týn a Stod, silně byly okleštěny okresy Sušice, Klatovy, Domažlice, méně okresy Plasy, Přeštice a Plzeň. Rozlohou území to byla oblast daleko větší, než byl poměrný počet německého obyvatelstva, které činilo podle sčítání v roce 1930 jen něco přes 1/4, správněji 276 obyvatel německé národnosti z 1000 obyvatel kraje. Udání národnosti podle sčítání v roce 1930 můžeme brát za správné, nezkrácené, což nemůžeme říci o pozdějších datech z německých soupisů v letech 1939 a 1940.

Bývalé soudní okresy, vcelku malé svou rozlohou, byly spojeny ve větší celky a staly se jednotkami okresů z roku 1949. Naprostou německou většinu měly soudní okresy Přimda, Hostouň, Tachov, Poběžovice, Bezručice, Hartmanice, Nýrsko a Stříbro. Naproti tomu měl např. soudní okres Horšovský Týn většinu obyvatel české národnosti, podobně jako Dobřany a Manětín. Velmi početné

bylo české obyvatelstvo v okresech Kašperské Hory, Stod, Touškov. Na Domažlicku byly zabírány vesnice s vyloženě českým obyvatelstvem. Počet českého obyvatelstva ve srovnání s lety po první světové válce neustále vzrůstal zejména v průmyslových oblastech, jako tomu bylo na Stodsku, Dobřansku a také na Horšovskotýnsku, Manětínsku, Touškovsku aj., prakticky však ve všech okresech.

Převedeme-li bývalé soudní okresy na rozlohu okresů Plzeňského kraje (z roku 1949), pak nejpočetnější německou menšinu měl okres Tachov, se značně nižším počtem německého obyvatelstva následovaly okresy Horšovský Týn a Stříbro. V ostatních okresech nemělo již ani zdaleka takový význam. U okresů Blatná, Přeštice, Horažďovice, Rokycany, Plzeň se ani o nějaké německé menšině nedalo mluvit. Tuto skutečnost je si třeba ujasnit zvláště proto, že je pódíl německých menšin často nesprávně zveličován. Nebývá brán zřetel ani na značnou část občanů, kteří byli jen formálně německé národnosti často pod vlivem německého šovinismu, který se uplatňoval i ve smíšených manželstvích, kde často děti občanů sice německé národnosti neuměly již vůbec německy a učily se teprve po příchodu nacistů nebo až při službě v armádě.

Srovnáme-li počet obyvatelstva v rozloze bývalého Plzeňského kraje bez ohledu na vynucené změny státní hranice v rozmezí deseti let 1930—1940, pak nutno konstatovat, že zůstává prakticky stejný. Můžeme tudíž počítat, že se zmenšil jen o několik tisíc obyvatel, kteří se odstěhovali mimo hranice rozděleného kraje, a to nejvíce do vnitrozemských krajů, odkud pak vidíme zpětný příliv zejména v první vlně osidlování pohraničních území Plzeňského kraje. Jistě odešel menší počet obyvatel německé národnosti v té době z pohraničí do Německa. Vnitřní přesun obyvatelstva v rámci hranic kraje byl však na sklonku tohoto období daleko větší a v podstatě je patrný ve třech skupinách okresů; s přírůstkem obyvatelstva, s úbytkem obyvatelstva a se stagnací, případně s menším přírůstkem obyvatelstva.

Okresy první skupiny jsou vesměs okresy vnitrozemské, vůbec nezasažené ani zčásti okupační jako Blatná, Rokycany, Blovice a potom Plasy, zasažené jen v západní části svého okresu. Zde jde jednak o zvýšený příliv přistěhovalců z pohraničí, který ovlivnil kladně vzestup počtu obyvatelstva, jednak se u Rokycan a Blovic částečně projevuje také průmysl, zejména pak atrakční vliv Plzně.

Okresy s úbytkem obyvatelstva byly všechny okresy postižené zábořem buď zcela jako Tachov, kde je také úbytek obyvatelstva největší, nebo okresy zčásti zabrané jako Domažlice, Horšovský Týn, Klatovy a Stod, a to bez ohledu na to, že bylo v těchto okresech relativně dost pracovních příležitostí. Je tedy patrné, že z těchto okresů odcházející obyvatelstvo ve zbývajících částech okresu nemohlo najít dostatek pracovních příležitostí a bytů, a proto se odstěhovalo do jiných okresů, zejména mimo hranice bývalého Plzeňského kraje.

Okresy s menším, nepodstatným přírůstkem obyvatelstva jsou vesměs okresy, které byly z menší části zabrány. Obyvatelstvo žijící za tzv. říšskou či sudetskou hranicí pro blízkost i pro pracovní zapojení ve vyloženě české oblasti se méně stěhovalo, neboť bylo postiženo až v poslední fázi zábořu, a to většinou již také nebylo kam se stěhovat. Část obyvatelstva, rovnající se přírůstku obyvatelstva v tomto období, však přece jen odešla. Tak tomu bylo především v okresech Plzeň-venkov a Přeštice. V okresech s převažující zemědělskou výrobou nebylo dosti dobře možné předpokládat zvýšení počtu obyvatelstva; spíše byl úbytek, neboť koncentrace obyvatelstva do průmyslových oblastí zřejmě probíhala. Jde tu o okresy Horažďovice, Stříbro a zčásti i o okres Sušice. Obyvatelstvo, opouštějící

okupované území, hledalo pracovní zařazení podle možnosti takové, jaké opouštělo; proto také přitažlivějšími byly průmyslovější okresy s většími možnostmi, a to jak v rámci kraje, tak i mimo jeho hranice.

Změny v sídelní politice v kraji, zejména v letech 1938—1939, jsou důležité k objasnění příčin a důvodů rozsáhlého pohybu obyvatelstva bezprostředně po válce v letech 1945—1947. Významným činitelem byla skutečnost vyplývající z předchozího stručného rozboru. V mnohých obcích pohraničí bylo totiž české obyvatelstvo zastoupeno velmi četně, takže zvláště v uvedených okresech se slabší německou menšinou bylo v převaze. To také napomáhalo rychlému osídlení pohraničí. Český živel byl vzhledem k nerovnoměrnému zastoupení průmyslu v jednotlivých okresích soustředěn jednak v místech větší pracovní příležitosti (Stod, Dobruška) nebo pod atraktivním vlivem průmyslové Plzně (zvláště Touškov, ale i vzdálenější). České obyvatelstvo bylo však významným podílníkem i na zemědělské výrobě. Zaměstnanost německého obyvatelstva byla převážně soustředěna na zemědělskou výrobu, dřevařství a menším dílem na některá průmyslová odvětví (sklářství, hornictví aj.). I to nutno brát v úvahu v posuzování vývoje osídlování pohraničí Plzeňského kraje, zejména v prvních letech.

K poměrně rychlé konsolidaci poměrů v zabraných územích pohraničních okresů přispělo rychlé osídlování těchto území zvláště z blízkých okresů a krajů, jichž obyvatelstvo vbrzku činilo nadpoloviční většinu všeho obyvatelstva, žijícího v pohraničním území. Důležitá je ta skutečnost, že 28 % obyvatelstva, žijícího v zabraných územích plzeňského pohraničí, žilo trvale v pohraničí i za okupace. Byli to jednak obyvatelé české národnosti, zejména z obcí zabraných v poslední etapě záboru, a také mnoho příslušníků smíšených manželství i jejich rodičů a příbuzných, jednak — a to velká část — obyvatelstvo německé národnosti, převážně antifašistické nebo tzv. odborníci, kteří nebyli z různých důvodů odsunuti. Z počtu 33 597 obyvatel žijících trvale v zabraném území (tj. uvedených 28 %) plných 23 % žilo celou dobu ve své obci a jen 5 % změnilo své bydliště z jiné pohraniční obce.

Aktivní spolupráce trvale žijícího obyvatelstva byla rovněž cenným příspěvkem pro konsolidaci poměrů v těchto oblastech kraje. Nejvíce tohoto obyvatelstva — v absolutním počtu — zůstalo v průmyslovém okrese Stod (doly, sklárny), kde bylo něco málo přes čtvrtinu všeho obyvatelstva trvale žijícího v stejné obci i za okupace. Dále to byly okresy Domažlice a Stříbro. Ostatní okresy mají počet obyvatel rovnoměrně rozvržen, kromě okresu Plasy, kde šlo o menší území a zemědělskou oblast. Patrné je však rozdíl mezi okresy v rozloze zabrané oblasti, neboť spíše obyvatelstvo zůstávalo v místech, kde bylo vázáno na určité pracovní příležitosti, třeba i v menších průmyslových závodech. Tak v zabraných územích zůstalo právě v takových průmyslových oblastech na Stodsku přes třetinu obyvatel, na Sušicku a Přešticku téměř třetina, na Plzeňsku přes čtvrtinu a na Klatovsku skoro čtvrtina. Naproti tomu přes 11 % zůstalo na Tachovsku, 12 % pak v okresích Stříbro a Horšovský Týn, tedy převážně v zemědělských okresech. Na zabraném území pohraničí domažlického okresu zůstala sice více než polovina obyvatelstva, ale tady spíše než hospodářské momenty byla rozhodující skutečnost, že šlo o násilné odtržení chodských obcí okupací, kde německé obyvatelstvo prakticky chybělo.

Důležitost této první fáze v osídlování pohraničí vyžaduje, aby jí bylo věnováno více pozornosti, neboť tu došlo v poměrně krátké době k rychlému osídlování většinou obyvatelstvem s vážnými úmysly posílit hospodářsky i politicky tyto oblasti, najít zde vhodná zaměstnání proti malým pracovním příle-

žitostem po válce, vyřešit své bytové problémy, případně i další rodinné důvody, které však byly druhořadého významu. Bude proto zapotřebí si všimnout jednotlivě všech okresů a hlavně těch, které byly zcela zabráný a kde také problémy osidlování byly poměrně těžší než u okresů, kde šlo pouze o menší část území. Ze zcela zabraných okresů jsou to především okresy Tachov a Stříbro.

Okresy zcela osidlované

Okres Stříbro byl zcela okupovaným okresem, kde v prvních letech osidlování pohraničí zůstal jen malý počet obyvatelstva, které zde trvale žilo před květnem 1945. Bylo to asi 12 % obyvatel; 5,5 % jich mimoto přišlo na stříbrský okres z jiných částí pohraničí. Zůstala tu tedy asi osmina původního obyvatelstva. Nejvíce přistěhovalců, něco přes 40 %, přišlo na okres z jiných okresů Plzeňského kraje, zvláště z nejbližšího okresu Plzeň-venkov (přes 10 %) a Plzeň-město (6 %) a jen o málo méně z okresu Rokycany (5 %). Z ostatních okresů Plzeňského kraje měly největší podíl na osídlení vnitrozemské okresy nebo jejich části, zejména Přeštice, dále Blatná, Klatovy, Plasy, Sušice, Stod a další. (Příslušnost obyvatelstva — i v dalším — je počítána v hranicích před krajským zřízením z 1. ledna 1949.) Velký podíl na osidlování měl bývalý Českobudějovický kraj, zvláště okresy Strakonice (přes 7 %), Písek, Týn nad Vltavou, a to především proto, že zemědělský okres Stříbro skýtal dobré podmínky pro zemědělské obyvatelstvo. Také obyvatelstvo ostatních početně zastoupených okresů v osidlování Stříbrska — z Českomoravské vrchoviny (Humpolec aj.) nebo z Příbramska — mělo obdobné důvody ke stěhování. Z ostatních přesídlenců nutno si ještě všimnout i určitého počtu z Prahy-města (ke 2 %), který však se zapojil spíše do služeb, obchodu a administrativy.

Na stříbrský okres se také přistěhovalo nejvíce reemigrujících občanů proti ostatním okresům Plzeňského kraje. Zejména to byli reemigranti se zemědělským pracovním zaměřením, jako Volyňští Češi, ale zčásti i z Bulharska, Maďarska, Jugoslávie, Slováci z Rumunska a také reemigrující občané z Rakouska a Německa, vedle příslušníků zahraničních armád. Také ze Slovenska se přistěhovalo hodně obyvatel (skoro 0,5 %).

Všimneme-li si zaměstnanosti v prvních letech osidlování pohraničí, více než polovina obyvatelstva přísluší k zemědělství a téměř polovina v této skupině povolání byla výdělečně činná (464 obyvatel z 1000 výdělečně činných), což jasně podtrhuje zemědělský charakter okresu. Necelá třetina obyvatelstva pracovala v průmyslu, řemeslné výrobě a při těžbě nerostů (308 obyvatel z 1000 výdělečně činných). I tato skutečnost působila na osidlování okresu, zejména v osidlování obcí podle pracovního zaměření osídlenců.

Noví osídlenci — zemědělci se rozptýlili po malých obcích vyloženě zemědělského charakteru. Ze 119 obcí bylo 90 obcí s počtem do 200 obyvatel, respektive 105 obcí s počtem do 300 obyvatel, v nichž žilo něco přes polovinu všeho obyvatelstva, kdežto ve zbývajících 14 obcích byla menší polovina obyvatelstva nejvíce orientovaná na průmysl, řemesla, služby, obchod a jiná povolání. Většinou to byly obce s určitými pracovními příležitostmi, vázané na železniční trať s dobrým spojením s Plzní.

Věkové složení bylo velmi vhodné. Polovina obyvatelstva byla mezi 20 a 50 rokem věku a starších obyvatel bylo asi jen 15 %. Vysoký počet mladších ročníků ukazuje na perspektivu ještě vyššího populačního přírůstku. Pokud jde o poměr pohlaví, byl počet mužů a žen prakticky vyrovnán. Okres dosáhl v roce

1947 asi 60 % počtu obyvatelstva ve srovnání s rokem 1930, který se téměř kryje s rokem 1940, a hustoty 35 obyvatel na 1 km² proti 58 ve srovnávaných letech. Vzhledem k nižšímu počtu obyvatelstva byla tu i poměrně dobrá bytová situace.

Tabulka 1. Osídlení pohraničních území z vlastních okresů bývalého Plzeňského kraje (od 1. 5. 1945—22. 5. 1947)

Okresy *)	Plzeňský kraj	Plzeň - část	Domažlice - část	Horšovský Týn - část	Klatovy - část	Plasy - část	Přeštice - část	Stod - část	Stříbro	Sušice - část	Tachov
Plzeň - město	5515	1187	81	282	136	96	203	1537	1488	71	438
Plzeň - venkov	7926	2332	28	257	89	149	160	2160	2431	24	308
Blatná	1145	50	28	47	28	19	34	71	527	47	294
Domažlice	4780	45	1148	2442	340	—	35	491	85	14	180
Horažďovice	2277	23	33	1993	2	6	17	974	65	—	64
Klatovy	7143	139	160	1668	3552	64	152	501	415	115	377
Kralovice	1922	226	16	38	15	1164	16	90	301	9	47
Přeštice	6082	341	27	911	188	45	293	984	936	30	327
Rokycany	2926	314	27	135	36	98	94	493	1289	30	410
Stříbro	433	56	1	9	6	—	63	245	43	—	10
Sušice	2943	57	20	156	179	5	19	140	213	1798	356

*) Podle správního rozdělení před 1. lednem 1949.

Okres Tachov byl vedle stříbrského okresu rovněž zcela okupovaným okresem, kde zůstalo jen asi 11 % obyvatelstva trvale zde za okupace žijícího a něco přes 3 % sem přišlo z ostatních pohraničních okresů.

Na okres Tachov se již nestěhovalo tolik obyvatel z jiných okresů Plzeňského kraje jako na Stříbrsko. Z kraje pochází málo přes šestinu osídlenců, a to nejvíce z okresů Plzeň-město, Rokycany, Klatovy, Sušice, Plzeň-venkov, Blatná a Domažlice. O něco vyšší počet obyvatel sem přišel z kraje Českobudějovického; více než polovina z Milevska, čtvrtina ze Strakonicka a ostatek z okresů Písek a Třeboň, tedy opět z okresů, které co do zeměpisného prostředí jsou si dosti blízké. Poměrně mnoho osídlenců přišlo z Českomoravské vrchoviny, z okresu Ledec nad Sázavou (0,6 %).

Vedle okresu Stříbro má i okres Tachov hodně obyvatelstva reemigrujícího (10 %), a to ze stejných oblastí, resp. zemí, a také příslušníků zahraničních armád. Velmi značný byl i počet občanů slovenské národnosti (10 % z celkového počtu obyvatelstva). Tak se stal okres Tachov co do národnostního složení — v poměru k celkovému počtu obyvatelstva — národnostně nejpestřejší.

Příslušnost obyvatelstva k zemědělství byla obdobná jako na okrese Stříbro a dokonce byla ještě o něco vyšší ve prospěch zemědělství a lesnictví, takže v zaměstnanosti obyvatelstva mělo nadpoloviční převahu zemědělství (517 z 1000 obyvatel) s výrazným podílem lesnictví; jen čtvrtina obyvatelstva se věnovala průmyslu a řemeslům. To také odpovídalo plně charakteru přistěhovalého obyvatelstva z vnitrozemských okresů i reemigrantů.

Problematika sídel ještě zdůrazňuje zemědělský charakter okresu. Celá třetina obcí — 31 z 90 — patřila do skupiny obcí do 100 obyvatel, třebaže v nich žilo ani ne 11 % obyvatelstva. V obcích do 300 obyvatel, jichž bylo 81, žilo 56 % obyvatelstva. Ve věkovém složení projevoval se tu ještě větší rozdíl mezi staršími ročníky nad 50 let, jichž bylo téměř 40 %. Bylo tu o malý počet více mužů než žen.

Osídlování Tachovska, vzhledem k jeho zemědělskému charakteru a poměrně drsnějším podmínkám, bylo nejslabší ze všech ostatních okresů Plzeňského kraje. To se také projevilo na snížení hustoty obyvatelstva, která tu dosahovala v roce 1947 25 obyvatel na 1 km² proti 65 obyvatelům v roce 1930. Okres dosáhl asi 40 % počtu obyvatel ve srovnání s rokem 1940 a 1930 (proti roku 1940 o něco více). Problému dosídlení okresu nepomohly ani dosti příhodné ubytovací možnosti, neboť tu chybělo více pracovních příležitostí v průmyslu, což se řešilo postupně v dalších letech dosídlování okresu.

Okresy s převažujícím osídlováním

Okres **H o r š o v s k ý T ý n** byl kromě několika málo obcí též zcela okupován. Srovnáme-li však počet obyvatelstva žijícího na neokupované části, pak činilo asi 11 % z celkového počtu obyvatelstva okresu v roce 1947. Vedle toho zůstalo na okresu v bývalé zabrané části ještě dalších 12 %. Trvale zde tudíž žila skoro čtvrtina obyvatel. Z ostatního pohraničí se sem pak přestěhovalo na 9 % obyvatel. Osídlování Horšovskotýnska mělo vcelku specificky vyhraněný charakter. Samo obyvatelstvo z nezabrané části tvořilo 6 % osídlenců, skoro 14 % přišlo ze sousedního okresu Domažlice, přes 9 % z blízkého okresu Klatovy a přes 5 % rovněž z blízkého okresu Přeštice. Poměrně velmi málo se podíleli na dosídlování Horšovskotýnska ostatní okresy jako Plzeň-město, Plzeň-venkov, Sušice a Rokycany, což opět ukazuje na jednostranné možnosti dosídlování vzhledem k vyložené zemědělskému charakteru okresu, kterému chyběl jakýkoli průmysl. Proto právě z průmyslových okresů na Horšovskotýnsko noví osídlenci téměř nepřicházeli. Z ostatního pohraničí se přistěhovalo asi 9 % obyvatel. Můžeme tedy konstatovat, že Plzeňský kraj si tak sám zajistil osídlení horšovskotýnského okresu téměř ze dvou třetin.

Zbylé obyvatelstvo pak přicházelo porůznu z ostatních, zvláště českých, krajů. Nejvíce osídlenců přišlo z Českobudějovického kraje, a to opět ze zemědělských okresů Prachatic a Strakonice (kolem 2 %). Také z Prahy odešlo na okres asi 1,5 % obyvatelstva. Značný počet nových osídlenců přišel ze Slovenska (přes 5 %) a ještě více reemigrantů zvláště z Volyně a z dalších zemí, kde se věnovali zemědělské výrobě (celkem 8 %). Nejvíce ze všech okresů se zde usadilo také příslušníků naší zahraniční armády (0,6 %). Složení obyva-

telstva bylo tudíž, přestože jeho většina je z nejbližších okresů, značně rozmanitá, což vyžaduje, aby byl vytvářen a upevňován zdravý patriotismus v novém působišti.

Ze všech okresů pohraničních a ze všech okresů Plzeňského kraje vůbec jasně převažuje zaměstnanost v zemědělství, a to v nadpoloviční většině obyvatelstva jak příslušných k povolání, tak výdělečně činných (520 na 1000 výdělečně činných). Průmysl, řemesla a těžba nesoustřeďovala ani čtvrtinu výdělečně činných, a to ještě v podnicích nemnoho významných. Zemědělský charakter okresu vysvětluje rozptýlení obyvatelstva do malých obcí. Z 97 obcí je 74 obcí do 200 obyvatel, v nichž žije přes 41 % obyvatel okresu. Lepší půdní a klimatické podmínky v částech okresu dávají však možnost k většímu soustřeďování obyvatelstva do větších obcí, což se projevovalo již v první etapě osidlování např. proti okresu Tachov s horšími podmínkami pro zemědělskou výrobu. Značné bylo soustřeďování obyvatelstva do Horšovského Týna, kde žilo skoro 13 % z celkového počtu obyvatel okresu.

Poměr mužů a žen byl úplně vyrovnán, což také ukazuje na zemědělský charakter okresu. Zvláště výrazný je tu počet dětí a mladých lidí do 20 let (asi 37 %) všeho obyvatelstva, což nasvědčuje i velkému počtu mladých manželství. Také stáří osídlenců v pětiletých skupinách mezi 15. až 40. rokem bylo nejčetnější. 45 % obyvatelstva byla ve věku 20 až 50 let. Na starší nepřipadala ani pětina všech obyvatel okresu (18 %). Všimneme-li si blíže věkového složení, vidíme, že přes třetinu osídlenců tvořily právě ročníky mezi 15. až 34. rokem, přes pětinu pak mezi 35. až 50. rokem a na děti do 14 let připadalo skoro 30 %. Z tohoto srovnání je patrné, že s osídlenci přicházelo méně starších lidí, což je pochopitelné. Jejich poměr je nižší ve srovnání s obyvatelstvem celého okresu, i když rozdíl není procentuálně nijak veliký. Vzhledem k tomu, že okres z velké většiny je tvořen bývalým zabraným územím, není rozdíl zvláště průkazný (1 %). Příznivé rozvržení obyvatelstva v mladších ročnících dává jistotu, že počet obyvatelstva poroste trvale právě rozdílem z vysokého populačního přírůstku. Okresu to pomáhá zvyšovat nízkou průměrnou hustotu — 34 obyv. na 1 km² (po okresu Tachov nejnižší) jakou měl v roce 1947, což je méně než poloviční ve srovnání s rokem 1930. Avšak okres měl, jak potvrzují i data z roku 1940, trvale sestupnou tendenci ve vývoji počtu obyvatelstva od roku 1921 a byl by proto stav proti roku 1940 o něco příznivější. Samozřejmě, že bytová situace, vzhledem ke stavu obyvatelstva, byla na okresu zcela velmi dobrá.

Okres St o d je, pokud jde o problematiku a charakter, takřka opakem předcházejících okresů, zvláště Horšovskotýnska. Na Stodsku bylo dostatek pracovních příležitostí v různých průmyslových odvětvích, což zvyšovalo zájem o dosidlování okresu zejména v jiných průmyslových částech kraje. Okres byl též z větší části okupován. Všimneme-li si okupovaného území, pak docházíme k zajímavému zjištění, že více než třetina obyvatelstva tu zůstala trvale usídlena. Spolu s obyvatelstvem žijícím na nezabrané části okresu činili tak starousedlíci asi 60 % všeho obyvatelstva. Silný příliv z ostatních okresů kraje vytvořil vbrzku zbývající třetinu obyvatelstva. Nejvíce osídlenců přišlo ze sousedního okresu s průmyslovou zaměstnaností Plzeň-venkov (10 %) a samé Plzně-města (7 %) a dále ze sousedních okresů Přeštice a Horšovský Týn. Na zbývajícím počtu osídlenců se podílely zvláště okresy Klatovy, Rokycany a Domažlice. Docházelo tu však k určité diferenciaci v pracovním zaměření osídlenců, neboť sem hlavně přicházeli — i z okresů částečně zabraných — ti osídlenci, kteří se tu uplatnili v některém průmyslovém odvětví. Nesmíme však podceňovat ani

domácí obyvatelstvo trvale zde žijící, které zvláště v zabraném území stodského okresu pracovalo právě v hornictví, sklářství apod. Zůstalo zde většinou jako němečtí antifašisté a odborníci.

Značný počet osídlenců se do pohraničí stodského okresu přestěhoval také z ostatních pohraničních území, po okrese Horšovský Týn a Stříbro nejvíce (4,5 %). Z ostatních krajů za zmínku stojí jen kraj Českobudějovický, odkud přišlo z okresu Strakonice a potom z okresu Písek něco více osídlenců (celkem přes 2 %). Reemigranti přicházeli podle svého pracovního zaměření, zvláště do dolů apod. (4,5 %). Vzhledem k průmyslovému charakteru okresu byl zde malý příliv osídlenců ze Slovenska (1,5 %). Na okrese není sice taková národnostní pestrost, avšak je tu početná část německého obyvatelstva.

Průmyslový charakter osídlování, výjimečný mezi všemi ostatními okresy Plzeňského kraje — u ostatních okresů se projevil v daleko menším měřítku — je jasný ze skutečnosti, že 61 % výdělečně činného obyvatelstva celého okresu byla v roce 1947 zapojena v těžbě, průmyslu a řemeslech (611 obyvatel z 1000 výdělečně činných). Přes polovinu obyvatelstva okresu příslušelo k této skupině povolání, zatímco k zemědělství jen něco přes 17 %. Týž byl i poměr počtu výdělečně činných v zemědělské výrobě (172 obyvatel z 1000 výdělečně činných). Průmyslový charakter okresu je naprosto zřejmý i ze soustředění obyvatelstva do větších sídel. Přes 44 % obyvatelstva okresu žila prakticky v pěti sídlech (Nýřany, Holýšov, Staňkov, Stod, Chotěšov). Z 54 obcí jen dvě jsou ve skupině do 100 obyvatel. V malých sídlištích do 500 obyvatel žila necelá třetina obyvatelstva, což je i celokrajově výrazně nízký počet.

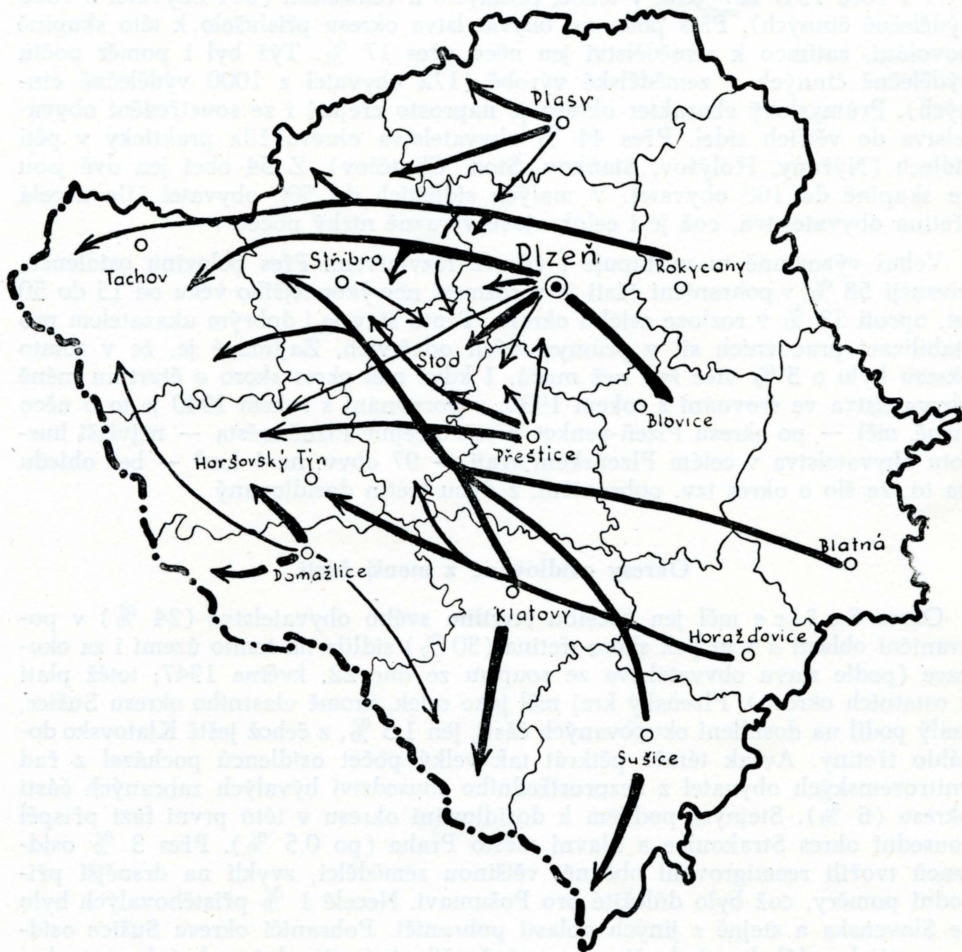
Velmi významně tu vystupuje i věkové rozvrstvení. Přes polovinu osídlenců, přesněji 58 %, v pohraniční části je v rozmezí nejvýkonnějšího věku od 15 do 50 let, oproti 53 % v rozloze celého okresu. Tento stav je i dobrým ukazatelem pro stabilizaci pracovních sil v průmyslových odvětvích. Zajímavé je, že v tomto okrese bylo o 5 % více žen než mužů. I když měl okres skoro o čtvrtinu méně obyvatelstva ve srovnání s rokem 1930, v porovnání s rokem 1940 je to o něco méně, měl — po okrese Plzeň-venkov a samozřejmě Plzeň-města — největší hustotu obyvatelstva v celém Plzeňském kraji — 97 obyv. na 1 km² — bez ohledu na to, že šlo o okres tzv. pohraniční, z dvou třetin dosídlovaný.

Okresy osídlované z menší části

Okres Sušice měl jen necelou čtvrtinu svého obyvatelstva (24 %) v pohraniční oblasti a z ní pak skoro třetina (30 %) sídlila na tomto území i za okupace (podle stavu obyvatelstva ze soupisu ze dne 22. května 1947; totéž platí u ostatních okresů). Plzeňský kraj měl jako celek, kromě vlastního okresu Sušice, malý podíl na dosídlení okupovaných částí, jen 1,3 %, z čehož ještě Klatovsko dosáhlo třetiny. Avšak téměř pětkrát tak velký počet osídlenců pocházel z řad vnitrozemských obyvatel z bezprostředního sousedství bývalých zabraných částí okresu (6 %). Stejným podílem k dosídlování okresu v této první fázi přispěl sousední okres Strakonice a hlavní město Praha (po 0,5 %). Přes 3 % osídlenců tvořili reemigrovaní občané, většinou zemědělci, zvyklí na drsnější přírodní poměry, což bylo důležité pro Pošumaví. Necelá 1 % přistěhovalých bylo ze Slovenska a stejně z jiných oblastí pohraničí. Pohraničí okresu Sušice osídlenice nijak nelákalo především pro méně příhodné přírodní podmínky a malou pracovní příležitost v průmyslu.

Okres Sušice měl již tehdy sice převažující průmyslovou zaměstnanost (432 obyvatel z 1000 výdělečně činných). Místa v průmyslových odvětvích zůstala však obsazena stálými pracovníky a také zčásti i odborníky německé národnosti. Zájem o dosídlování pohraničí vlastního okresu sem přivedl převážně zemědělské obyvatelstvo, podíl zemědělství však činil pouhou třetinu výdělečně činných (342). Nedostatek pracovních příležitostí v průmyslu potvrzuje i skutečnost, že se z okresu odstěhovalo do jiných okresů Plzeňského kraje i do jiných krajů — Karlovarský, Ústecký, méně Českobudějovický a Liberecký — více než dvakrát tolik obyvatelstva okresu, než kolik jich pomáhalo osidlovat vlastní pohraničí. Převažující průmyslové zaměstnanosti nasvědčuje vedle abnormálního soustředění obyvatelstva do průmyslového okresního města — 22,5 % — i skutečnost, že v 11 obcích z 81 žila skoro polovina všech obyvatel okresu. Je tu tudíž proces soustřeďování obyvatelstva značně vyhraněn. Menší obce zůstávají však právě v podhorské pohraniční části okresu, kde nebyly valné podmínky ani pro hospodářsky výhodnou zemědělskou výrobu.

Hlavní směry osídlování pohraničí bývalého Plzeňského kraje.

Věkové složení bylo mezi osídlenci příznivější pro nejproduktivnější ročníky (od 15 do 50 let na 56 %) proti obyvatelstvu žijícímu ve vnitrozemské části okresu (asi 50 %), které bylo také ochuzeno o mladší obyvatele dosidlující jiné pohraniční oblasti, jak bylo již konstatováno. Obdobný poměr bychom mohli sledovat i v rozdílu mezi dětmi a staršími obyvateli. Žen však je ve srovnání s celkovým počtem obyvatelstva okresu o 3 % víc než mužů, i když naopak v pohraniční části bylo více mužů než žen (skoro o 5 %). Vcelku měl okres méně obyvatel — přes třetinu — než v roce 1930 a dokonce ještě o něco méně než v roce 1940. Dosáhl při velmi nerovnoměrné hustotě obyvatelstva v průměru 41 obyv. na 1 km². Vzhledem k pokračujícímu soustřeďování obyvatelstva do větších sídlišť, vyskytoval se tu častěji v místech zájmu (zvláště Sušice) nedostatek bytů.

Okres Klatovy měl také jen necelou čtvrtinu z obyvatelstva celého okresu (23 %) v pohraniční oblasti. Z tohoto počtu však skoro $\frac{2}{5}$ obyvatelstva pocházelo z vnitrozemské části okresu, a téměř čtvrtina (23 %) obyvatelstva z vlastního zabraného území, která tu trvale žila i za okupace. Nové obyvatelstvo, které pomáhalo pohraničí Klatovska dosidlovat, jen z větší třetiny pochází z jiných míst než z vlastního Klatovska. Z Plzeňského kraje to bylo hlavně ze sousedních okresů Domažlice (skoro 4 %), Přeštice (2 %) a Sušice (2 %); zvláště do výrobních odvětví. Z ostatních míst Plzeňského kraje byl příliv obyvatelstva nepatrný (jen Plzeň-město 1,5 %, Plzeň-venkov 1 %), právě jako podíl Prahy-města (2,5 %). Ještě něco obyvatelstva přišlo ze Strakonicka (necelé 1 %), z jiných míst pohraničí (přes 4 %) a ze Slovenska (2 %). Poměrně málo se tu usadilo reemigrantů (3,5 %), převážně reemigrujících z Německa a Rakouska. Na druhé straně odchází z klatovského okresu mnoho obyvatel do jiných okresů pohraničí Plzeňského kraje (více než jednou tolik co osidlovalo vlastní okres) a asi stejným podílem do jiných krajů, zvláště do Karlovarského a Ústeckého, méně do Libereckého a Českobudějovického kraje.

Nerovnoměrnost v osídlení, značné rozdíly a trvalý proces soustřeďování obyvatelstva kolem hlavního průmyslového střediska okresu, se projevuje v klatovském okresu ještě zesíleněji než tomu bylo na Sušicku. Proto i když je podíl výdělečně činných v průmyslu na Klatovsku o něco nižší (382 obyvatel z 1000 výdělečně činných) stoupá naproti tomu skupina ostatních nevýrobních povolání (319) i na úkor zaměstnaných v zemědělské výrobě (299). V okresním městě Klatovy žilo v té době asi 30 % obyvatelstva okresu, což je průkazné pro silnou koncentraci průmyslu a skupiny ostatních povolání do tohoto po Plzni největšího města Plzeňského kraje. Atraktivní přitažlivost se trvale projevuje na celém okrese i v rozmístění smíšených sídel se zemědělsko-dělnickým osídlením. V dalších 11 obcích nad 500 obyvatel žije na 24 % obyvatel. Naproti tomu zvláště opět v pohraničních oblastech má okres velmi mnoho malých obcí, po okrese Stříbro nejvíce v kraji — 38 obcí s obyvatelstvem do 100 obyvatel —, kam odcházeli zvláště noví osídlenci-zemědělci. Ze 133 obcí bylo 108 do 300 obyvatel, což potvrzuje dva směry v dosidlování: do průmyslových středisek a do drobných obcí často s podhorským zemědělstvím.

Rozdíly ve věkovém složení jsou přibližně stejné jako na Sušicku. Rovněž se projevuje určitá převaha žen, o něco však v poměru k počtu mužů nižší. Hustota 66 obyvatel na 1 km² byla v poměru k některým vnitrozemským okresům (Blatná, Horažďovice, Blovice) dokonce vyšší, což vyplývá z poměrně vysoké průmyslovosti, i když okres zaznamenal asi o čtvrtinu úbytek obyvatelstva proti roku 1940 a o něco větší proti roku 1930. Nedostatek bytů se projevil ve všech průmyslových střediscích.

Okres Domažlice měl v osídlování s předchozími dvěma okresy Klatovy a Sušice společný jen přibližně stejný počet obyvatelstva, žijícího v tzv. pohraniční části okresu (22 %). Na Domažlicku, jak je obecně známo, zabrali nacisté ryze české chodské obce, takže v okupované části, tzv. pohraničí, žilo trvale skoro 55 % z uvedeného počtu obyvatelstva. To znamená, že nároky Domažlicka na dosídlování byly v poměru k ostatním okresům takřka nepatrné, ještě menší než na Klatovsku. Ze 3 285 osídlenců, kteří se sem přistěhovali, bylo 1148 přímo z Domažlicka. Z velké části se vraceli lidé nazpátek do svých domovů, stejně jako tomu bylo často i u mnohých osídlenců v jiných okresech. Ze zbylého počtu osídlenců přišla necelá čtvrtina z Plzeňského kraje, zvláště z Klatovska (2 %) a pak Plzně-města (1 %); z Prahy-města (1,5 %), a ze Slovenska (3 %). Z ostatních pohraničních okresů přišlo stejně obyvatel jako reemigrantů (asi po 5 %).

Daleko více, obdobně jako u Klatovska i Sušicka, se stěhovalo obyvatelstvo z Domažlicka do jiných okresů kraje; asi čtyřnásobek osídlenců vlastního pohraničí. Asi dvojnásobek odešel do jiných krajů, zejména na Karlovarsko, Ústecko, méně na Českosobudějovicko a Liberecko. Proti jiným okresům Plzeňského kraje se zúčastnila osídlování pohraničí menší část obyvatelstva, což je asi způsobováno většími pocity sounáležitosti s tradicemi Chodska a celého Domažlicka. Tak malé osídlování z cizích rezerv v podstatě nijak neovlivnilo hospodářství okresu, naopak určitý, resp. skoro trojnásobný odchod obyvatelstva z okresu způsobil, že potřeba pracovních sil do zemědělství i průmyslu byla vcelku v tomto období vyrovnaná. (Podíl výdělečně činných v průmyslu 409, v zemědělství 311 z 1000.)

Věkové složení obyvatelstva bylo ovlivněno spíše záporně, vzhledem k většímu počtu vystěhovaných než přistěhovaných. Nebyly také žádné valné změny ve stavu obcí, pouze docházelo k podporování přirozeného vývoje — zčásti je tomu i na předchozích okresech — ke vzrůstu větších obcí na úkor menších. To také souvisí s postupujícími změnami v zaměstnání obyvatelstva, které byly podporovány i revolučním pohybem v osídlování pohraničí celého státu. Na Domažlicku žilo z 89 obcí ve 12 větších obcích nad 500 obyvatel celkem 55 % obyvatelstva, opět s výrazným uplatněním města Domažlic.

Okresy nejméně postižené zábořem

Okres Plasy měl pouze 15 % obyvatelstva v západní části okresu v bývalém okupovaném území, z nichž přes 21 % tu trvale žilo během války a dalších 28 % přišlo z vnitrozemské části okresu. Polovina obyvatelstva plaského pohraničí nepřešla hranice okresu. Na zbylém počtu osídlenců se podílely okresy Plzeňského kraje, zvláště okresy Plzeň-venkov (na 4 %), Rokycany (přes 2 %), Plzeň-město (přes 2 %) a z dalších okresy Klatovy a Přeštice. Také směr osídlenců ze sousedního okresu Rakovník (přes 2 %) z Pražského kraje a z Českosobudějovického kraje, zejména z okresů Písek (2,5 %), České Budějovice a Strakonice potvrzuje, že šlo o osídlenice se zemědělským pracovním zaměřením. Stejně zaměření bylo u přistěhovaných reemigrantů, jichž se usídlilo v pohraničí plaského okresu přes 10 %, a u obyvatel ze Slovenska (2,5 %).

Obyvatelstvo z plaského okresu osídlovalo nejen své pohraničí, ale podílelo se i na osídlování ostatních pohraničních oblastí Plzeňského kraje (1142 oby.). Skoro devateronásobek obyvatel, kteří se rozhodli osídlit vlastní pohraničí

okresu, odešel do pohraničních oblastí mimo Plzeňský kraj, ponejvíce však na blízké Karlovarsko a Ústecko, méně na Liberecko a Českobudějovicko. Poměrně větší odliv obyvatelstva než příchod nových osídlenců zvětšil i počet malých obcí zejména do 200 obyvatel, v nichž však přesto žilo (69 ze 106 obcí) na 30 % obyvatel. Byly to obce vysloveně zemědělské a v té době se špatným dopravním spojením. Věkové rozložení se z podobných důvodů v rozsahu celého okresu vcelku zhoršilo. Okresu totiž ubylo přes čtvrtinu obyvatelstva odchodem do jiných pohraničních oblastí ve srovnání s rokem 1930, proti roku 1940 je to ještě o něco více, čímž klesla i hustota obyvatelstva na 38 obyv. na 1 km². Po okresech Tachov, Horšovský Týn a Stříbro byla nejmenší v kraji, bez ohledu na to, že tu jde spíše o okres i polohou vnitrozemský než pohraniční. Tato skutečnost rovněž podtrhuje zemědělský charakter okresu. Relativně vysoká je převaha žen nad počtem mužů (o 9 %), což také souviselo s celkovou zaměstnaností.

Okres Přeštice měl zabrány některé obce, kde byl značný počet českého obyvatelstva. Proto také skoro třetina obyvatelstva v jeho pohraniční oblasti tu žila i během okupace, což značně problém pohraničí usnadnilo. Celkem připadalo asi 14 % obyvatelstva na pohraničí vlastního okresu. Samotný přeštický okres však osidloval své „pohraničí“ ani necelými 6 %. Z ostatních okresů Plzeňského kraje nebyl také nijak zvláště velký příliv, neboť Přešticko neposkytovalo takové příležitosti jako jiné okresy, když bylo samo závislé z velké části na atrakčním vlivu Plzně a na jihu opět pod vlivem Klatovska. Ze sousedního Blovice a Plzně-venkova sem přišla asi 3 % osídlenců, z Plzně-města samotného 4 % a rovněž ze sousedního Klatovska asi 3 %, z Rokycanska pak necelé 2 %. Je zajímavé a lze to přičítat trochu „organizovanému“ náboru, že na Přešticko přišlo hodně obyvatelstva nikoli z Českobudějovického kraje, jako do jiných okresů, ale z okresu Mladá Boleslav (asi 3 %) z Pražského kraje. Také sem přišel i menší počet reemigrantů (přes 2 %) a obyvatel ze Slovenska (1,5 %).

Přesto však samo obyvatelstvo přeštického okresu se velmi značně podílelo na osídlování našeho pohraničí (9 425 obyv.). Dvě třetiny, jak už je zřejmo z rozboru, však zůstalo v pohraničí Plzeňského kraje, zvláště na sousedním Stodsku, na blízkém Stříbrsku a Horšovskotýnsku. Do posledních okresů odcházelo zvláště zemědělské obyvatelstvo. Ze zbylé třetiny odešlo obyvatelstvo do Karlovarského kraje (2/3) a poměrně mnoho do Ústeckého kraje a na Liberecko. Je tu opět patrna diferenciace podle zaměstnanosti.

Přeštický okres měl sice větší zaměstnanost průmyslovou (342 z 1000 výdělečně činných) než zemědělskou (311), avšak je více závislý na průmyslových závodech Plzně než na vlastních, i když jejich podíl na celkové zaměstnanosti byl značný. Změny v osídlení, vzhledem k poměrně nízkému počtu obyvatelstva, nijak strukturu nezměnily. Totéž vcelku platí i o obcích, kde nebyl přirozený proces koncentrace obyvatelstva do větších nijak ovlivněn. Přeštický okres přes příchod nového obyvatelstva (přes 12 %) ztratil jen pětinu z celového počtu obyvatelstva proti roku 1930 (v roce 1940 byl stav přibližně stejný). Po okresu Plzeň-venkov je to nejméně ze všech pohraničních okresů Plzeňského kraje. Stejně zajímavý jako na Plasku je i relativní přebytek žen (7 %).

Okres Plzeň-venkov a Plzeň-město byly rovněž postiženy okupací. Hranice zabraného území zasáhla dokonce i samu Velkou Plzeň a vedla až k městu. Počet postiženého obyvatelstva byl však, vzhledem k velkému sou-

Tabulka 2. Územní rozmístění osídlenců z bývalého Plzeňského kraje podle četnosti v pohraničních krajích

Okresy:*)	K r a j e					Pohraničí celkem
	Plzeňský	Karlovarský	Československý	Ústecký	Liberecký	
Plzeň - město	5515	9038	626	2667	820	19 062
Plzeň - venkov	7926	5069	404	1517	312	15 367
Blatná	1145	2519	355	1954	325	6459
Domažlice	4780	1132	131	491	107	6709
Horšovský Týn	2277	258	40	128	43	2768
Klatovy	7143	2616	265	1114	326	11 639
Kralovice	1922	3946	111	1322	157	7581
Přeštice	6082	2084	184	729	215	9525
Rokycany	2926	5196	251	3287	546	12 443
Stříbro	433	224	14	54	26	756
Sušice	2943	1438	345	631	34	5642
Úhrn	43 092	33 519	2726	13 894	2911	97 851

*) Okresy podle správních rozdělení před 1. lednem 1949.

(Uvedeny jen kraje s největším počtem přistěhovalých obyvatel z Plzeňského kraje.)

středění, právě v bezprostřední blízkosti Plzně absolutně větší než například v pohraničních částech u okresů Plasy, Přeštice, Domažlice a Sušice, avšak relativně velmi nízký. Poněvadž šlo většinou o české obce, celá čtvrtina obyvatelstva v nich trvale žila i po dobu okupace, druhá čtvrtina osídlenců přišla z okresu Plzeň-venkov a skoro 15 % z Plzně-města. Mnoho osídlenců se vrátilo do svých domovů. Z ostatních okresů sem převážně přesídlilo obyvatelstvo, které bylo pracovním vázáno na blízkou Plzeň, jako z okresů Přeštice (přes 4 %), Rokycany (skoro 4 %), Plasy (skoro 3 %), Klatovy (1,5 %) a méně již z ostatních blízkých okresů. Také podíl občanů ze Slovenska je malý (1,5 %) stejně jako počet reemigrantů (2 %).

O nějakých osídlovacích problémech nebylo možno mluvit. Rychlé dosídlení této malé části území naopak ještě podpořilo celkový průmyslový charakter zaměstnanosti okresu. Problémy spíše vznikaly tím, že mnoho obyvatel odcházelo z Plzně-města i venkova osídlivat ostatní pohraniční oblasti, a to jak Plzeň-

ského kraje, tak i jiných krajů. Vedle morálního zájmu vedla osídlenec z Plzně především snaha vyřešit svou bytovou tíseň, neboť Plzeň a celé její okolí bylo válkou přelidněné a město postižené nálety. Odcházelo především obyvatelstvo z průmyslu. Tak Plzeň-město a venkov ztratily přes 9 % obyvatelstva, které osidlovalo pohraničí (z toho Plzeň-město samé přes 7 %). Z Plzně-města zůstalo ve vlastním kraji jen 29 % osídlenců, skoro polovina osídlenců odcházela na Karlovarský kraj (48 %), na Ústecký kraj (14 %), a dále do kraje Libereckého (přes 4 %) a na Českobudějovický kraj (přes 3 %).

Z okresu Plzeň-venkov zůstala naopak přes polovina obyvatelstva ve vlastním kraji, třetina odešla do Karlovarského kraje, 10 % na Ústecký kraj a menší počet pak na Českobudějovický kraj (necelé 3 %) a na Liberecký kraj (2 %). U okresu Plzeň-venkov uplatňoval se zčásti zemědělský charakter osídlování. U obou okresů se projevoval rovněž přebytek žen (asi o 5 %), který je však daleko větší na okrese Plzeň-venkov než v Plzni-městě, jako u většiny okresů s převahou původního obyvatelstva, kde se jeví tento přírůstek jako přirozený (rozdíl z větší úmrtnosti mužů).

Základní problémy v osídlování pohraničí bývalého Plzeňského kraje

Plzeňský kraj po provedeném odsunu a po první osídlovací etapě měl o čtvrtinu (24,58 %) menší počet obyvatelstva ve srovnání s rokem 1930. V důsledku toho poklesla také hustota obyvatelstva proti stejnému roku z 92 na 70 obyvatel na 1 km². Ze 120 077 osídlenců pohraničí Plzeňského kraje připadala téměř třetina (43 092 obyv.) na obyvatelstvo vlastního kraje. Téměř čtvrtina (27 621 obyvatel) pak na obyvatelstvo, které trvale žilo v pohraničních územích okresů i za okupace. Z Plzeňského kraje odešlo do pohraničí ostatních krajů 54 759 obyvatel, z druhých krajů se však podílelo na dosídlování Plzeňského kraje jen 49 364 obyvatel, tedy o 10 % méně než se jich vystěhovalo. Shrme-li vše co bylo v rozboru konstatováno, pak docházíme k těmto závěrům: Noví osídlenci přicházeli do pohraničních okresů Plzeňského kraje: a) Vraťo se především obyvatelstvo, které v okupovaných oblastech bylo domovem a v roce 1938 muselo tato místa opustit; tedy zvláště do míst s početnou českou menšinou jako např. na okresy Domažlice, Přeštice, Horšovský Týn, Stod, Plasy, Sušice. b) Část obyvatelstva zvláště na okresech Domažlice, Stod, Stříbro, Sušice, Horšovský Týn, Klatovy, Plzeň trvale žila ve svých obcích i za okupace. Zvláště silně zastoupené české obyvatelstvo bylo při hranicích celého okupovaného území, zejména v okresích Domažlice, Plzeň, Přeštice. c) Největší počet nových osídlenců je z řad obyvatelstva vlastního okresu jako je tomu u okresů Klatovy, Sušice, Plasy, Domažlice, neboť osídlenci dobře znali místa, která osidlovali. d) Mnoho nových osídlenců přicházelo z obdobných důvodů také ze sousedních okresů jako např. z Domažlic na Horšovskotýnsko, z Přešticka na Stodsko, z Plaska na Stříbrsko, z Rakovníka na Plasko. e) Na osídlování Plzeňského kraje měly — vedle vlastního kraje — podíl především kraj Českobudějovický (okresy Strakonice, Milevsko, Písek, Týn nad Vltavou, Prachatice, České Budějovice, Tábor, Třeboň), vedle Prahy-města pak kraj Pražský (okresy Příbram, Hořovice, Rakovník, Praha-venkov-sever a početně i další okresy), kraj Jihlavský (okresy Ledec nad Sázavou a Humpolec a též početně i další okresy). Z ostatních krajů byl pak ještě větší příliv obyvatelstva z kraje Pardubického. Souhrnně mělo určitý podíl na osídlování pohraničí Plzeňského kraje i Slovensko.

Obyvatelstvo Plzeňského kraje se podílelo na dosidlování pohraničí jiných krajů: Karlovarského kraje; především okresy Plzeň-město, Rokycany, Plzeň-venkov, Kralovice (Plasy), Klatovy, Blatná, Přeštice; Ústeckého kraje; především okresy Rokycany, Plzeň-město, Blatná, Plzeň-venkov, Kralovice (Plasy), Klatovy; menším podílem přispívalo k osidlování Libereckého kraje (okresy Plzeň-město, Rokycany a rovným dílem okresy Klatovy, Plzeň-venkov a Blatná) a Českobudějovického kraje (okresy Plzeň-město, Plzeň-venkov a sousední okresy Blatná a Sušice). Podíl obyvatelstva Plzeňského kraje na dosidlování pohraničí ostatních krajů je vcelku nepatrný.

Význam z a m ě s t n a n o s t i v první osidlovací etapě Plzeňského pohraničí, jak zřejmo z rozboru, určoval hlavní směr příchodu i odchodu nových osidlců do pohraničních okresů Plzeňského kraje a z Plzeňského kraje pak i do ostatních krajů. Směr osídlení byl určován tedy charakterem okresu. Obyvatelstvo z průmyslových okresů hledalo pracovní příležitost v průmyslových oblastech, ze zemědělských okresů opět převážně v zemědělských okresech. Významné vlivy zaměstnanosti v osidlování pohraničí Plzeňského kraje jsou patrné: a) Pohraniční okres s vyloženě průmyslovou zaměstnaností je okres Stod, zabrané části okresů Plzeň (venkov i město) a Přeštice. Tyto okresy neměly prakticky žádné problémy s osidlováním, neboť byl relativní dostatek pracovních příležitostí; b) pohraniční okresy Klatovy, Sušice, Domažlice jako okresy průmyslově zemědělské měly v podstatě potřebu pracovních sil v průmyslu snadno doplněnu z vlastních zdrojů, proto přijímaly převážně zemědělské osidlence. Obdobně tomu bylo u okresu Plasy, který byl do jisté míry s malou převahou zemědělské zaměstnanosti, mnoho obyvatelstva však bylo pracovně vázáno na průmysl Plzně, c) pohraniční okres Stříbro potřeboval pracovní síly jak do zemědělské výroby, tak i do průmyslu. Proto se na jeho osidlování podílejí nejvíce i průmyslové okresy Plzeň-venkov, Plzeň-město a Rokycany; d) pohraniční okresy Tachov a Horšovský Týn jsou okresy vyložené se zemědělskou převahou, s malým průmyslem, a proto bylo osidlování rozloženo na všechny vnitrozemské okresy (vyjma sousedních okresů u Horšovskotýnska). Je patrna i určitá diference v zemědělské výrobě, tak např. z okresů Horažďovice a Přeštice odchází více zemědělského obyvatelstva na okres Horšovský Týn s obdobnými zemědělskými výrobními podmínkami. Naproti tomu z rybníčnatého Blatenska a Brdska (Blatná, Rokycany) a Pošumaví (Klatovy a Sušice) odcházejí na okres s podobnými přírodními poměry — na Tachovsko. Stejně jevy lze sledovat i u ostatních pohraničních okresů s převažující zemědělskou zaměstnaností; e) relativně nejméně se snížil počet obyvatelstva ve větších průmyslových střediscích kraje: Plzeň — 7,15 %, Klatovy — 6,05 %, pouze Domažlice — 20,29 %, jen Rokycany + 1,38 %. Vše ve srovnání k roku 1930, ovšem nebere se v úvahu přirozená koncentrace do průmyslových středisek.

Obyvatelstvo Plzeňského kraje osidlující pohraničí jiných krajů postupovalo při své volbě obdobně: Převažující průmyslová zaměstnanost v Plzeňském kraji podmiňovala směr především do krajů s pracovními příležitostmi v průmyslu. Nejvíce obyvatelstva odcházelo mimo kraj právě z průmyslových okresů nebo z okresů s převažující průmyslovou zaměstnaností. Na Ústecký kraj proto nejvíce z okresů Rokycany, Plzeň-město a venkov, avšak také z ostatních okresů, nenacházelo-li obyvatelstvo doma dostatek pracovních příležitostí, např. z okresu Blatná a dalších. Stejně je tomu i s osidlováním Libereckého kraje. Směr osídlení do Karlovarského kraje byl celkem vyrovnaný, úměrný možnostem okresů, dílem do průmyslu, dílem do zemědělství a ostatních povolání.

Věkové složení a růst obyvatelstva se uplatňovalo: Věkové složení je příznivěji rozvrženo vzhledem k osídlencům produktivního věku na pohraničních, zvláště z větší části osídlovaných okresech (Tachov, Horšovský Týn, Stříbro). Vysoký počet dětí a nízký počet osob starších 50 let ukazuje, že dosídlování pohraničních okresů bude z velké části postupovat přirozenou cestou, přebytkem z přirozeného přírůstku obyvatelstva. V neprospěch vnitrozemských, zejména zemědělských, okresů se zvýšil počet osob starších ročníků a snížil se počet lidí produktivního věku a v důsledku toho se snížil i počet dětí nejmladšího věku. Lze z toho vyvozovat, že hustota obyvatelstva v zemědělských okresech bude stagnovat nebo vzroste jen málo, naproti tomu v pohraničních okresech, zvláště se stoupající průmyslovou zaměstnaností, bude naopak stoupat rychleji. Vzrůst průmyslu a výrobní změny v zemědělství budou podporovat soustřeďování obyvatelstva kolem větších obcí. Přebytek žen se projevil ve všech vnitrozemských okresech. Vyrovnaný stav byl celkově v pohraničních okresech s převládající zemědělskou zaměstnaností. Více mužů než žen bylo pouze na okrese Tachov a v pohraničí okresu Sušice.

Motivy, které vedly k osídlování pohraničních oblastí Plzeňského i ostatních krajů, jsou v podstatě trojího druhu a působí velmi často souběžně.

1. **Morální**, zvláště vlastenecké pohnutky, smysl pro povinnost a odpovědnost k nově se upevňující republice a formující společnosti, což lze spatřovat především a) v pomoci pohraničí vyřešit a zdolat všechny potíže s dosídlováním, odčinit vinu fašistů, a to bez ohledu na vlastní zájmy (kromě malé skupiny kořistníků); b) ve velkém návratu bývalých obyvatel pohraničních okresů, kde z morálních pohnutek se značně uplatňuje i láska ke svému kraji, zdůrazňovaná zaměstnáním v této oblasti atp.; c) návrat reemigrantů do vlasti; d) pomoc občanů slovenské národnosti.

2. **Hospodářské** podněty, snaha najít příhodné zaměstnání s určitými perspektivami, jak to bylo v podstatě charakterizováno při sledování zaměstnanosti a směrů osídlování. Vnitrozemí Plzeňského kraje, převážně průmyslové s přirozenou koncentrací kolem několika středisek, což bylo zesíleno okupací a válečným průmyslem, mělo relativní nadbytek pracovníků v průmyslu. Obyvatelé z venkova, totálně nasazení jak ve vnitrozemí, tak i v Německu, se vraceli do svých domovů. Velká část jich dříve pracovala v zemědělské výrobě, avšak na vesnici nebylo tolik vhodných pracovních příležitostí a dostatek půdy jako v pohraničí. Značný počet z nich se nechtěl poutat k práci v zemědělství a hledal proto také práci v průmyslu. Mladí lidé, totálně nasazení, volili své životní povolání.

3. **Sociálně hospodářské** podněty, a to především bytová otázka, která byla všude ve vnitrozemí obzvláště svízelná, opět zesílená okupací, válkou a skutečností, že během války se nové byty nestavěly a staré neudržovaly. Bytovou otázku řešili obyvatelé, bydlící dříve v pohraničí návratem do svých domovů. Dále občané, kteří byli v totálním nasazení mimo domov a v průběhu let uzavřeli manželství a měli eventuálně i děti. Potom pracující ve městech a dělnických obcích, kde byla bytová situace zvláště velmi těžká, neboť se vzrůstajícím průmyslem nerostla úměrně obydlí pro zaměstnance. Konečně venkovské obyvatelstvo, které v důsledku války a zejména přechodným zařazením do organizované práce v průmyslu dosahovalo větších výdělků a tím stoupaly i jeho nároky na bytovou kulturu.

V závěru nutno konstatovat, že první etapa osídlování pohraničí Plzeňského kraje svou historickou úlohou splnila. Hospodářské problémy byly postupně ře-

šeny v dalších letech především organizovaným dosídlováním těchto okresů. V daleko menší míře bylo zapotřebí pomoci na okresech Sušice a Stod, a to jen na některých pracovních úsecích. Rozdíl mezi pohraničím v prvních letech byl soustavně odstraňován díky vytrvalosti obyvatelstva, hlavně osídlenců z první etapy osídlování, u nichž je třeba zvláště vyzdvihnout morální popudy jejich trvalé práce, zajištění rozvoje této oblasti a jejího podílu v celonárodní výstavbě socialismu. Údaje našich hospodářských plánů ukazují perspektivně postupné vyrovnávání jakýchkoli rozdílů mezi pohraničím a vnitrozemím, což lze v nejbližší době očekávat.

SETTLEMENT OF BORDER DISTRICTS IN THE PLZEŇ REGION IN 1945—1947

The author treats of the settlement problems that proved to be most ticklish in the border districts of the Plzeň Region, during the first years after World War II. As a result of the Jalta and Potsdam Conferences, German population — living in border districts of Bohemia and voting for the Nazi Germany — was transferred to Germany. The author discusses the national structure of population in the bordering districts, stressing the fact that the German population in the majority of the so-called border districts formed a national minority, whereas the number of Czech inhabitants kept on increasing continuously. The re-settlement by Czech people of industrial districts met with no special difficulties. The decrease in the number of inhabitants exercised in no way any bad influence upon the economy of the districts. Temporary difficulties were successfully overcome. On the contrary, the decreased number of inhabitants helped to balance the economic basis, especially in mountainous areas. Most inhabitants came from the inland parts of the districts or from other inland districts of the territory. The industrial district of Plzeň supplied workers to the Karlovy Vary, Ústí nad Labem, partly also Liberec and the České Budějovice Regions. To the border districts, before all, returned those who had to leave their homes there in 1938, Czechs and Slovaks returning after many years abroad to their country, and, finally, many young people that were forced to work during the war (in the so-called „Total-Einsatz“) in Nazi Germany. All those are still young, mentally as well as physically fit to take an active part in industrial as well as agricultural construction, and a high birth-rate helps to balance the otherwise lower number of inhabitants.